

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės
istorijos kraštovaizdis

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos kraštovaizdis

Mokslinių straipsnių rinkinys

Skiriama profesorės Jūratės Kiaupienės 65-mečiui

Sudarytoja
Ramunė Šmigelskytė-Stukienė

UDK 947.45
Li232

Knygos rengimą ir leidybą finansavo
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA
(Sutarties Nr. LIT-5-39)

Redakcinė kolegija

dr. Rimantas Miknys (Lietuvos istorijos institutas)
doc. habil. dr. Ingė Lukšaitė (Lietuvos istorijos institutas)
doc. dr. Edmundas Rimša (Lietuvos istorijos institutas)
prof. habil. dr. Egidijus Aleksandravičius (Vytauto Didžiojo universitetas)
doc. dr. Pranas Janauskas (Vytauto Didžiojo universitetas)
prof. dr. Rimvydas Petrauskas (Vilniaus universitetas)
dr. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė (Lietuvos istorijos institutas)

Recenzentai

doc. dr. Darius Kuolys
prof. dr. Aivas Ragauskas

KULTŪRINIS KRAŠTOVAIZDIS

Juridinė kultūra

KAIP PRAEITYJE DOKUMENTUS ANTSPAUDUODAVO SPAUDŲ NETURINTYS ASMENYS?

Edmundas Rimša

Antspaudu istorija trunka kelis tūkstančius metų. Tačiau antspaudas kaip dokumento tikrumo garantas pradėjo darytis reikšmingas tik viduramžiais, kai Karolingų dinastijos pradininko Pippino (751–768 m.) laikais dokumentų koroboracijose atsirado nuoroda, tiesa, dar šalia parašo, apie antspaudu prispaudimą. IX a. pabaigoje, kai neliko ir parašų, antspaudas daugelyje kraštų, nusidriekusių į Šiaurę nuo Alpių, tapo vieninteliu ir svarbiausiu dokumento tikrumą liudijančiu požymiu. Parašai Vakarų Europos valdovų dokumentuose vėl pradėti naudoti nuo XIV a. vidurio, Lietuvoje – Aleksandro valdymo laikais¹. Dar vėliau jie pasirodė Lietuvos privačiuose aktuose, maždaug nuo XVI a. vidurio. Jų plitimui tam tikrą įtaką galėjo turėti žemės teisė, tiksliau, 1566 ir 1588 m. Lietuvos Statutai, pagal kuriuos buvo reikalaujama raštininko parašo prie visų žemės teismo sprendimų, parašų prie vaznių kvitų, taip pat buvo reikalaujama aktų davėjų ir liudininkų parašų, jei tik jie mokėjo rašyti². Atsiradus parašams, antspaudų reikšmė mažėjo, tačiau jie neišnyko iš dokumentų. Kita vertus, net ir antspaudų klestėjimo laikais,

¹ Plačiau apie tai žr.: O. Redlich, *Urkundenlehre* (Handbuch der mittelalterlichen und neueren Geschichte. Abt. 4. Hilfswissenschaften und Altertümer), Th. 3, München und Berlin, 1911, S. 108; W. Ewald, *Siegelkunde*, München; Berlin, 1914, S. 33–35; E. Kittel, *Siegel*, Braunschweig, 1970, S. 116, 130; E. Rimša, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų antspaudai*, Vilnius, 1999, p. 16–17 ir kt.

² Statut litewski drugiej redakcyi (1566), *Pomniki prawa litewskiego z XVI wieku* (Archiwum komisji prawniczej, t. 7), wyd. F. Piekosiński, Kraków, 1900, s. 75–76, 80–81 (IV, 5, 10); J. Lappo, *1588 metų Lietuvos Statutas*, t. 2, Kaunas, 1938, p. 176, 180 (IV, 9 ir 12), 315 (VI, 1). Plg. K. Jablonskis, *Istorija ir jos šaltiniai*, sudarė ir spaudai paruošė V. Merkys, Vilnius, 1979, p. 264.

kai jie buvo vieninteliai dokumentų ir kitų aktų tikrumo liudytojai, ne visi aktų davėjai turėjo priemonių jiems atpausti.

Kaimyninių kraštų diplomatikos ir sfragistikos tyrinėtojai, aptardami privačių aktų ir kitų raštų įteisinimą, daugiausia dėmesio skyrė viduramžiams (IX–XIV a. pabaigos), o mus dominantis spaudo neturėjimo klausimas jų darbuose buvo apeitas arba paminėtas labai fragmentiškai³. Galbūt tik Marianas Haisigas, rašydamas apie *carentia sigilli* (svetimo antspaudo panaudojimą) Lenkijoje, pateikė daugiau duomenų ir išskyrė kelias šio atvejo aplinkybes. Pasak jo, XIII–XIV a., o tarp smulkiosios bajorijos dažnai net XV a. antroje pusėje, svetimas antspaudas naudotas tokiais atvejais: 1) kai akto sudarytojas ar kviestas liudininkas neturėdavo savo spaudo; 2) už jį antspauduodavo kitas paprašytas asmuo arba jis pats tai padarydavo svetimu skolintu spaudu; 3) už spaudo neturintį nepilnametį antspaudą prikabindavo suaugęs šeimos narys; 4) kai antspauduodavo paveldėtu iš tėvo ar kito giminaičio spaudu; 5) antspauduodavo skolintu tos pačios herbinės giminės bičiulio spaudu. Paprastai, siekiant išvengti nesusipratimų, dauguma čia nurodytų svetimo antspaudo panaudojimo atvejų buvo pažymimi išduotų aktų koroboracijose⁴. Iš lietuvių turbūt vienintelis Konstantinas Jablonskis keliais žodžiais užsiminė apie svetimą antspaudą – jį XV–XVI a. prispausdavo spaudo neturinčio akto davėjo paprašytas kitas asmuo⁵, o iš ukrainiečių to laiko koroboracijų duomenis, be išsamesnių komentarų, – perpasakojo Olegas Odnoroženko⁶.

Ieškoti Lietuvoje vienalaikių procesų, kokie vyko Vokietija ar net kaimyninėje Lenkijoje, būtų neatsakinga, nes čia daugelis dalykų vėlavo. Reikia nepamiršti, kad pas mus kilmingųjų antspaudai atsirado tik XIV a. pabaigoje ir iš pradžių buvo naudojami vien valstybės arba valdovų dokumentams, taip pat krašto pareigūnų į kitus kraštus siunčiamiems raštams antspauduoti. Dėl menkai krašte išplėtos rašytinės

³ H. Bresslau, *Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italice*, Bd. 1, Leipzig, 1889, S. 521–549; O. Redlich, *Die Privaturkunden des Mittelalters*, S. 104–124; *Sfragistyka*, oprac. M. Gumowski, M. Haisig, S. Mikucki, red. S. Mikucki, Warszawa, 1960, s. 99–105 ir kt.

⁴ *Sfragistyka*, s. 103, 105 ir kt.

⁵ K. Jablonskis, *Istorija ir jos šaltiniai*, p. 263–264.

⁶ О. Оdnороженко, Руська гербова печатка. До питання реконструкції руської (української) сфрагістичної та геральдичної термінології XIV–XVIII ст., *Сфрагістичний щорічник*, вып. 1, Київ, 2011, с. 37–38, 55–56 ir kt.

teisės privatus vietos aktas atsirado dar vėliau – XV a. antroje pusėje⁷. Dėl to ir Pirmajame Lietuvos Statute randame vos vieną kitą nedrąsiai užuominą apie privačių antspaudų panaudojimą⁸. Apie šiuos dalykus daugiau rašoma Antrajame ir ypač Trečiajame – 1588 m. Statute, kuriame akcentuojami aktų davėjų antspaudai, o jei moka rašyti – ir parašai, taip pat reikalaujama pardavimo ir kitus sandorius antspauduoti trijų arba keturių kviestų patikimų Lietuvos kilmingųjų luomo atstovų antspaudais⁹. Tame pačiame Statuto straipsnyje nurodoma, kaip turi elgtis beraštis akto davėjas, bet nieko nesakoma, ką turi daryti akto davėjas arba kviestas liudininkas, kai neturi savo spaudo. O tokių savo spaudo ar signeto¹⁰ neturinčių asmenų, kai XVI a. rašytinis dokumentas vis labiau veržėsi į apyvertą ir sparčiai tapo neatsiejama įvairių sandorių dalimi, randame daugybę – tai buvo tiek kilmingi vyrai ir moterys, tiek miestiečiai ar Lietuvos musulmonai totoriai.

Mūsų tikslas – remiantis turimais XV a. pabaigos – XVII a. pirmosios pusės šaltiniais, išsiaiškinti, kaip Lietuvoje buvo įteisinami aktai, kai jų davėjai, o kartais ir kviesti liudininkai, neturėdavo kuo antspauduoti. Be to, ar tai, ką rašė M. Haisigas apie svetimo antspaudu naudojimą vėlyvųjų viduramžių Lenkijoje, tinka ankstyvųjų naujųjų laikų Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei. Pagaliau, ar nebuvo mūsų krašte kitų šios problemos sprendimo būdų, kurių neužfiksavo kaimynai.

SVETIMI ANTSPAUDAI. Pirmiausia apie kelias M. Haisigo, K. Jablonskio ir O. Odnoroženkos nurodytas standartines aplinkybes, kurios buvo užfiksuotos dešimtyse (žinome beveik 100 atvejų) Lietuvos privačių aktų. Jų

⁷ Turime galvoje ne kunigaikščių, o Lietuvos kilmingųjų pirmuosius žemių užrašymo, dovanojimo ir kitus dokumentus, kuriuos vadinsime aktais. Išsamiau apie rašytinio akto atsiradimą ir raidą žr. K. Jablonskis, *Istorija ir jos šaltiniai*, p. 257–258, 261–262 ir kt.

⁸ *Статут Великого Княжества Литовского 1529 года*, под ред. К. Яблонскиса, Минск, 1960, с. 52, 151 (III, 15); 64, 161 (V, 7); 67, 163 (V, 15); 76, 170 (VI, 8). Plg. I. Valikonytė, S. Lazutka, E. Gudavičius, *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529)*, Vilnius, 2001, p. 154 (III, 15), 170 (V, 7), 174 (V, 15), 184 (VI, 8).

⁹ J. Lappo, *1588 metų Lietuvos Statutas*, p. 315 (VII, 1). Taip pat žr. p. 96 (I, 30), 142 (III, 30), 195 (IV, 25), 284–285 (V, 1), 305 (VI, 4), 319 (VII, 6), 339 (VIII, 2), 3701–371 (IX, 26) straipsnius, kuriuose minimi privatūs antspaudai.

¹⁰ Signetu paprastai vadinamas žiedas su jo akyje įmontuotu žiedo savininko herbu, inicialais, monograma. XVI–XVII a. signetais atspausinti nedideli antspaudai (iki 20 mm) dažnai būna aštuoniabriauniai, ovalo formos. Tad ir šiame darbe, rašydami apie minėtų formų aktuose randamus antspaudus, vadinsime juos signetais.

kororacijose svetimo antspaudo panaudojimas dažniausiai aiškinamas savo spaudo arba signeto neturėjimu. Tos nuorodos, paprastai rašytos rusėnų kalba, yra kelių variantų. Turbūt labiausiai buvo paplitusi formuluotė: „neturėjome savo spaudo“ (*не мели есмо своей печати*). Štai keli svetimo antspaudo panaudojimo atvejai. 1525 m. totoriai Janušas su broliu Asmanu Čekmatovičiai ir kaimynu Romadanu Vaskovičiumi pardavė Vilniaus vaivadais ir Lietuvos kancleriui Albertui Goštautui iš valdovų Aleksandro ir Žygimanto išstarnautas žemes Žiežmarių paviete už 25 kapas grašių. Sudarant sandorį, dalyvavo žemės vėliavininkas ponas Šimka Skinderis, valdovo dvarionis ponas Putiata Fedkovičius, taip pat ponai Jokūbas ir Šimka Senkevičiai. Kadangi savų spaudų neturėjo (*не мели есмо своих печатей*), prašė minėtus ponus prispausti antspaudus¹¹. XVI a. pradžioje Anykščių miestietis Sobutis Kokovičius su sūnumis pardavė ant kalno prie Šventosios upės turėtą klojimą ir žemę prie jo Anykščių miestiečiui Petru Jonaičiui už rublį (100) grašių. Surašant pardavimo aktą, dalyvavo net 5 Anykščių miestiečiai. Kadangi Sobutis su sūnumis savo spaudo neturėjo (*не мели есмо своее печатей приложити ку тому нашему листу*), tai jie prašė prispausti antspaudą vienintelį sandorio liudininką – Anykščių altaristą kunigą Lauryną, kuris ir išpildė jų norą¹². 1571 m. Vilniaus pavieto žemininkas Jonas Motiejevičius užstatė nedirbamą žemę Vilkmėrgės pavieto žemininkui Grigaliui Michailovičiui už 3 kapas grašių. Kadangi spaudo neturėjęs (*не маючи печати своей*), prašė prispausti antspaudus kilmingus žmones – Vilniaus pavieto žemininkus poną Povilą Dopkovičių ir poną Motiejų Juknovičių¹³. 1572 m. Kauno pavieto bajoras Jonušis Ganusovičius Viesa žmonai Jadvygai Babtuose dovanojo trečdalį savo tėvoninių valdų. Sudarant dovanojimo aktą, dalyvavo Kauno pavieto žemininkai: pavieto matininkas ir Vilkijos vėliavininkas ponas Mikalojus Gričina, Kauno pavieto

¹¹ 1525 06 02 pardavimo aktas su 4 liudininkų antspaudais, *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie* (toliau – *AGAD*), Tzw. ML, dz. IV, B, nr 24, k. 25.

¹² Pagal raštą XVI a. pradžios (pirmo ketvirčio) pardavimo aktas su vienu antspaudu, *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka* (toliau – *LMAVB*), f. 20–6413. Dokumento popierius turi nelabai aiškų vandenženklį su karūna. Edmundas Laucevičius panašius vandenžeklius datuoja 1506–1526 m. (E. Laucevičius, *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a.*, Vilnius, 1967, Nr. 1591–1596).

¹³ 1571 05 10, Deltuva. Žemės užstatymo aktas su dviem liudininkų antspaudais, *AGAD*, *Archiwum Piłsudskich-Giniatowiczów* (toliau – *AP-G*), dz. III, XX, G, k. 17.

vaznys Juras Andrijanovičius, Jonas Petraševičius Šoševičius, Grigalius Janovičius. Jonušis, neturėjęs savo spaudu (*не маючи своєї печати*), buvo priverstas paprašyti minėtus ponus prispausti antspaudus¹⁴. Tiek koroboracijų formuluotės, tiek aktų davėjų socialinė sudėtis, nedidelės sandorių sumos leidžia manyti, kad šie asmenys nei didelių turtų, nei nemažai kainuojančių spaudų ar signetų iš tikrųjų galėjo neturėti.

Kitas XVI a. dažnai pasitaikantis posakis „tuomet neturėjome savo spaudu“ (*не мели есмо на тот час своєї печати*) yra ne toks kategoriškas. Štai 1514 m. ponia Jadvyga Petkaitė, Petrašo Micovičiaus žmona, su sūnumi Jonu Sudervės valsčiuje pardavė tėvoninį dvarą Vilniaus vaivada ir kancleriui Mikalojui Mikalojevičiui, tai yra Radvilai, už 20 kapų grašių. Sudarant sandorį, dalyvavo valdovo virtuvininkas ir Utenos laikytojas ponas Petras Olechnovičius, valdovo maršalas bei lotyniškasis raštininkas ir Šiaulių laikytojas ponas Mikalojus Michnovičius bei ponas Jonas Steckovičius. Kadangi Jadvyga ir jos sūnus Jonas tuomet neturėjo spaudų (*не мели есмо на тот час своєї печати*), prašė minėtus ponus prikabinti antspaudus¹⁵. 1565 m. Vilniaus miestietis Laurynas Paulovičius Stolokojevičius su žmona Sofija už 40 kapų grašių pardavė už Neries esantį namą Mikalojui Jurevičiui Volčkovičiui ir jo žmonai. Sudarant pardavimo aktą, dalyvavo valdovo rotmistras ponas Adomas Oborskis, kunigaikštis Kasparas Giedraitis ir valdovo dvarionis ponas Grigalius Viktoras. Davė šį aktą Mikalojui Jurevičiui su savo parašu, bet kadangi tuo metu neturėjo savo spaudu (*не маючи на тот час своєї властное печат для приложения*), prašė minėtus liudininkus prispausti antspaudus¹⁶. 1579 m. Žemaitijos Viešvėnų valsčiaus bajorai Adomas, Juras, Stanislovas ir Baltramiejus Paulovičiai Kryžaičiai (*Крижойте*) kartu su motina Pauliene užstatė dvi savo tarnybas Viešvėnų bajorui Rimkui Lukoševičiui, jo žmonai ir vaikams už 7 kapas grašių ir davė jiems šį aktą, bet tuomet neturėdami savo spaudu (*не маючи на тот час печатей своих власных*), prašė aktą antspauduoti to paties valsčiaus

¹⁴ 1572 07 30, Babtai. Žemės dovanojimo aktas su 4 liudininkų antspaudais, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – *LIVA*), f. 716, ap. 2, b. 150, l. 90.

¹⁵ 1514 03 30, Vilnius. Tėvonijos pardavimo aktas su 3 liudininkų antspaudais (*AGAD*, perg. 7458).

¹⁶ 1565 (be mėn. ir d.), Vilnius. Namų pardavimo aktas su 3 liudininkų antspaudais, *AGAD*, Archiwum Radziwiłłów (toliau – *AR*), dz. XVIII, nr 37, pudło 3, s. 7–9.

žemininkus – poną Aleksiejų Stanislovovičių, poną Grigalių Venclovovičių Šondzi, poną Motiejų Rimgailą, poną Steponą Mikalojevičių ir poną Joną Adamkovičių Petrovičių, kurie ir prispaudė savo antspaudus¹⁷. Posakis „tuomet neturėjome savo spaudo“ lyg rodytų, kad aktų davėjai juos turėjo. Bet kodėl, sudarant svarbius sandorius, jie užmiršo juos pasiimti, taip ir nėra aišku. Galimas daiktas, kad vienur minėtas posakis iš tikrųjų apibūdino tikrą padėtį (sandoris sudaromas toliau nuo namų), o kitur galėjo būti aktą rašiusio raštininko trafaretinė formuluotė.

Šiek tiek rečiau pasitaiko trečias posakis: „neturėjau su savimi savo spaudo“ (*не мел своей печати при себе*). Pvz., 1534 m. Laurynas Dobkovičius užstatė ponui Baltramiejui Martinovičiui už 20 kapų grašių dalį savo tėvoninių valdų. Sudarant sandorį, dalyvavo net 8 Trakų pavieta žemininkai ir pareigūnai. Kadangi Laurynas su savimi neturėjo spaudo (*не мел есми печати своее при себе*), prašė antspaudų Trakų vietininką Stankų Ivaškovičių ir poną Mikalojų Tomkovičių¹⁸. 1540 m. Šimka Janovičius pardavė ponui Stančikui Butrimovičiui žemės už 70 grašių. Sandorio metu dalyvavo net 4 kilmingi ponai. Ir šiuo atveju akto davėjas, neturėdamas su savimi spaudo (*не мел своей печати при себе*), prašė jį prispausti vienintelį iš keturių dalyvių, poną Stanislovą Šeibakovičių, kuris ir nurodytas po Šimkos Janovičiaus aktu¹⁹. Spaudo neturėjimas su savimi aiškinamas panašiai kaip prieš tai aptartu atveju, tik čia bandomas nurodyti ne laiko veiksnys (tuomet), o tarsi užmaršumas (nepasiėmė su savimi).

Kartais minėti aktų koroboracijų posakiai „neturėjo savo spaudo“, „tuomet su savimi neturėjo spaudo“ ir panašūs skirti tik vienam iš

¹⁷ 1579 03 11, Viešvėnai. Dviejų tarnybų užstatymo aktas su 5 liudininkų antspaudais, *Архив Санкт Петербургского отделения Института истории Российской Академии Наук* (toliau – АИИРАН), ЗЕС, ф. 12, д. 41.

¹⁸ [1534] 05 20, Trakai. Dalies tėvonijos užstatymo aktas su dviem liudininkų antspaudais, *AGAD, AP-G*, dz. III, XX. G, k. 28. Metai nustatyti leid.: *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 2: *Województwo trockie XIV–XVIII wiek*, pod red. A. Rachuby; oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, P. P. Romaniuk, A. Haratym przy współpracy A. Macuka i J. Aniszczeni, Warszawa, 2009, s. 183, nr 1017.

¹⁹ Kėdainiuose gegužės mėn. surašytas žemės pardavimo aktas su vienu liudininko antspaudu (metai iš dokumento aprašo), *Vilniaus universiteto biblioteka* (toliau – VUB), K. Jablonskio rinkinys, dok. 45.

akto sudarytojų. Štai 1539 m. Vilniaus pavieto žemininkas Stanislovas Mročka su žmona Galina Fiodorovna pardavė už 10 kapų grašių dykrą Michailui Gricevičiui ir jo žmonai Julijonai. Pardavimo aktą išdavęs su savo antspaudu, o kadangi tuomet jo žmona savojo neturėjo, paprašė už ją antspauduoti Joną Andrejevičių Juknovičių, kitaip kunigaikštį Svirskį²⁰ (*а иж на тот час при жоне моеї печати не было, и она просила на местице своей о печат князя Яна Ондреевича Юхновича*), taip pat dar du kitus gerus žmones²¹. 1574 m. Žemaitijos Viešvėnų valsčiaus bajorai Valentinas, Steponas ir Jonas Jomantovičiai, susitaikę su anksčiau į teismą kviestais kitais bajorais dėl jų velionio brolio Alberto Jomantovičiaus palikimo, davė jiems raštą su Valentino ir Jono antspaudais, o kadangi jų brolis Steponas neturėjo savo spaudo (*не мел печати своею*), visi trys prašė Žemaitijos bajorus poną Joną Vaitiekovičių, poną Albertą Krištopovičių ir poną Jurą Mileikį sutvirtinti aktą antspaudais²². 1583 m. Vilniaus žemės žemininkai Juras ir Jonas Markovičiai Tošlikovičiai įteikė aktą tik su Juro Markovičiaus antspaudu ir jo parašu, o tuomet spaudo su savimi neturėjęs brolis prašė Martiną Janovičių Krupelį už jį antspauduoti (*для тогож и я Янь Маркович на сес чась не мель есми при себе своее властное печати, одна на месте печати своее просил есми о прыложене печати земенина господарского пана Мартира Яновича Крупеля*), kuris sutiko ir prispaudė savo antspaudą²³. Šie atvejai rodo daugiau aktų sudarytojų preciziškumą negu kokių nors ypatingų reikalavimų paisymą. XVI a. žinoma šimtai vyro ir žmonos, brolių sudarytų aktų. Vienų koroboracijose išvardijami visų akto davėjų antspaudai, kitų – tik vienas pirmojo asmens antspaudas. Nežinome nė

²⁰ J. Tęgowski, *Rodowód kniaziów Świrskich do końca XVI wieku* (Biblioteka Genealogiczna, t. 9, pod red. M. Górnego), Wrocław, 2011, s. 46–47.

²¹ 1539 06 12, Svyriai. Dykros pardavimo aktas su akto davėjo ir 3 liudininkų antspaudais, *Российский государственный архив древних актов* (toliau – РГАДА), ф. 1603, оп. 4(2), д. 1903, л. 100. Dėl datos nesame visai tikri, nes prie 1539 m. nurodomas 3 indiktas, kuris XVI a. antrajame ketvirtyje reiškė 1530 ir 1545 m. Kiti autoriai turi duomenų, kad kunigaikštis Jonas Svirskis liudijo Stanislovui Mročkai 1546 m. (J. Tęgowski, *Rodowód kniaziów Świrskich*, s. 47).

²² 1574 11 27, Viešvėnai. Susitaikymo raštas su 2 jo davėjų ir 3 liudininkų antspaudais, *АИИРАН*, ЗЕС, ф. 12, д. 249.

²³ 1583 03 11, Vilnius. Aktas su jo davėjo ir liudininko antspaudais, *LVIA*, f. 716, ap. 2, b. 130, l. 36.

vieno atvejo, kad aktas, įteisintas per koroboraciją vienu jo davėjo bei, žinoma, kelių kviestų liudininkų antspaudais, būtų kieno nors užginčytas.

HERBINIO GIMINAIČIO ANTSPAUDAS. Privačiuose aktuose nepaprastai reta koroboracinių nuorodų dėl herbinės giminės atstovo spaudo panaudojimo. Tai lenkų kultūros dalykai, apie kuriuos XX a. pradžioje daugiausia rašė Władysławas Semkowiczius. Jis net Horodlės aktus, kuriuos antspaudavo abiejų šalių atstovai, laikė esant gimininio pobūdžio, nes, pasak jo, prie lietuvių ir lenkų aktų prikabinti antspaudai pirmiausia reprezentavo herbo giminę, o ne konkretų asmenį²⁴. Mums pavyko iš kelių aktų nustatyti vienintelį Daugirdaičių Leščevičių tokio antspaudavimo atvejį. 1529 m. Kernavės bajoras Stanislovas Janovičius Leščevičius pardavė valdovo rūmų maršalui Jurgiui Mikalojevičiui Radvilaičiui žmogų Jurkelį Petkovičių ir dykrą už 14 kapų grašių. Sudarant sandorį, dalyvavo Kernavės vėliavininkas Semionas Konstantinovičius Žaba ir kilmingieji Mickus Narkovičius Berdovskis ir Andrejus Janovičius. Akto davėjas koroboracijoje rašė, kad jis prispaudė savo antspaudą (*печат... свою приложил*²⁵) ir prašė prispausti antspaudus kviestus liudininkus²⁶. Taip ir buvo padaryta, tačiau vietoj Stanislovo Janovičiaus Leščevičiaus antspaudu buvo prispaustas, kaip matysime toliau, jo dėdės Miknos antspaudas. 1530 m. trys broliai Stanislovas, Mikna ir Motiejus Daugirdaičiai Leščevičiai bei minėtas jų sūnėnas Stanislovas Janovičius su savo vaikais pardavė pievą Kunigiškiuose Žaslių vietininkui Semionui Kolyčevui už 3 kapas grašių. Tvirtinant aktą, už visus jo sudarytojus buvo prispaustas tas pats antspaudas, kaip ir prieš tai aptartame akte, bei nurodyta, kad jis priklauso Miknai, nes jis esąs to paties herbo kaip ir kiti sandorio dalyviai (*сполны гербы брата нашего Михна печат приложили*). Be to, antspaudus šiuo atveju prispaudė tik du akto davėjų paprašyti antspaudininkai (liudijo keturi) – ponas Čekas Jesmontovičius

²⁴ W. Semkowicz, Braterstwo szlachty polskiej z bojarstwem litewskiem w unii horodelskiej 1413 roku, *Polska i Litwa w dziejowym stosunku*, Warszawa, Lublin, Łódź, Kraków, 1914, s. 402–403; W. Semkowicz, O litewskich rodach bojarskich zbratanych ze szlachtą polską w Horodle roku 1413, *Litvano-Slavica Posnaniensia. Studia historica*, t. 3, Poznań, 1989, s. 9.

²⁵ Čia ir toliau daugtaškiu pažymėtos vietos rodo praleistą esmės nekeičiantį tekstą.

²⁶ [1529] 04 21, indiktas 2, Kernavė. Žmogaus ir dykros pardavimo aktas su akto davėjo ir 3 liudininkų antspaudais, *AGAD, AP-G*, dz. III, XX.G, k. 10.

ir Žaslių miesto vaitas Jurijus Janovičius²⁷. Maždaug po mėnesio tie patys trys broliai Stanislovas, Mikna ir Motiejus Daugirdaičiai Leščevičiai su žmonėmis ir vaikais pardavė savo kaimą (*селуце*) minėtam Žaslių vietininkui Semionui Kolyčevui už 40 lietuviškų kapų grašių. Prie pardavimo akto buvo prispausti trys antspaudai: tas pats Miknos Daugirdaičio Leščevičiaus (už visus brolius be nuorodos apie tai) ir dviejų iš keturių sendorių liudijusių asmenų – Semeliškių valsčiaus vėliavininko pono Mikalojaus Ivaškevičiaus Polubočoko ir pono Tomkaus Volotkovičiaus²⁸.

Taigi visi trys aktai antspauduoti tuo pačiu signetu. Jame vaizduojamas gotikinis skydas su buivolo galva, kuri truputį aukščiau šnervių perverta virbu ar durklo geležtimi be rankenos. Matyt, tai modifikuotas lenkų Pomiano herbas: buivolo galva, paprastai kalaviju perverta įžambiai iš viršaus į apačią, kurį 1413 m. Horodlėje priėmė Stanislovas Sakas ir kurį jau XV a. pirmojoje pusėje naudojo Daugirdai, spėjama, Sakų (Sakavičių) giminaičiai²⁹. Virš skydo inicialai: И ir D. Neabejotinai D sietinas su tėvavardžiu Daugirdaitis. Atvirksčiai parašyta N (pasitaiko dažnai, ypač XVI a.³⁰) turėtų reikšti Mikną, nes šis lenkų vardas bus kilęs iš Mikołaj³¹, lotyniškai Nicolaus. Vadinasi, mūsų aptartas Miknos Daugirdaičio Leščevičiaus antspaudas, kuriame buvo pavaizduotas giminės herbas, vienur reprezentavo visus tos pačios giminės sendorio dalyvius, nors abiejuose minėtuose 1530 m. aktuose pirmuoju buvo nurodytas, matyt, vyresnis amžiumi, bet, ko gero, spaudo neturintis Miknos brolis Stanislovas, kitur buvo paskolintas herbiniam giminaičiui sūnėnui Stanislovui Janovičiui Leščevičiui, kad tas galėtų patvirtinti

²⁷ 1530 05 04, Žasliai. Pievos pardavimo aktas su akto davėjo ir 2 liudininkų antspaudais, ten pat, l. 5.

²⁸ 1530 06 16, Žasliai. Žemės pardavimo aktas su akto davėjo ir 2 liudininkų antspaudais, ten pat, l. 4.

²⁹ W. Semkowicz, O litewskich rodach bojarskich, s. 117–121; R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a. Sudėtis – struktūra – valdžia*, Vilnius, 2003, p. 224–225.

³⁰ E. Rimša, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų antspaudai*, p. 86, 264, 311, 458, 582 ir kt.

³¹ *Słownik staropolskich nazw osobowych*, t. 3, pod red. W. Taszyckiego, Wrocław, Warszawa, Kraków, 1973, s. 456–457. Plg. *Lietuvių pavardžių žodynas*, t. 2, ats. red. A. Vanagas, Vilnius, 1989, p. 231 (prie Miknius).

savo sandorį ir traktuotų minėtą antspaudą koroboracijose kaip savą. Daugiau tokių atvejų, kai prispaustas konkretaus asmens antspaudas akto koroboracijoje įvardijamas herbinės giminės atributu, kuris kartais skolinamas neturinčiam spaudo ar signeto giminaičiui, nežinoma.

PAVELDĖTAS SPAUDAS. Privačiuose aktuose rečiau aptinkama nuoroda apie paveldėtų spaudų naudojimą. Paprastai iš taurios medžiagos pagamintą spaudą arba signetą kaip šeimos relikviją iš tėvo paveldėdavo vyriausias sūnus. Reikia nepamiršti, jog dažnai po spaudo turėtojo mirties, ypač jei šeimoje mirdavo paskutinis vyriškosios giminės atstovas, jo spaudas arba signetas buvo viešai naikinamas, dažniausiai per laidotuves, kad kas nors juo nepasinaudotų ir nepadarytų velionio artimiesiems skriaudos. Antai 1589 m. Bresto pavieto vaznys į teismo aktus įrašė, kad jis per Ivano Belevskio laidotuves, perskaičius testamentą, prie kapo viešai sudaužė velionio spaudą. 1594 m. Abraomo Kulviečio turto inventoriuje nurodoma, kad velionio sidabrinis signetas buvo sudaužytas³². Kita vertus, neturtingesni asmenys stengdavosi spaudus ir signetas išsaugoti, nes pasigaminti juos buvo brangu. Pavyzdžiui, apie 1516 m. dingęs Vrublevskio auksinis signetas jo savininkui buvo atsiėjęs dvi kapas (120 grašių, 1579 m. Upytės bajoro Jono Andrejevičiaus žuvęs sidabrinis signetas – vieną kapą (60 grašių, o 1589 m. Bresto pavieto vaznio Jokūbo Belousovičiaus Lepesovskio sidabrinis spaudas kartu su darbu – tik 18 grašių. Reikia manyti, kad vaznio minimas sidabrinis spaudas buvo tik pasidabruotas³³. Palyginimui galima nurodyti, kad 1529 m. už pavogtą jautį reikėjo sumokėti 50 grašių, už karvę – pusę kapos (30 grašių), už kiaulę – 15 grašių, po 60 metų jautis jau atsiėjo dvi kapas (120 grašių), karvė – 100 grašių, kiaulė – 20 grašių³⁴.

³² *Акты, издаваемые Виленскою археографическою комиссиею*, т. 6, Вильна, 1872, с. 9, № 4; *Istorijos archyvas: XVI amžiaus inventoriai*, surinko K. Jablonskis, Kaunas, 1934, sk. 358, Nr. 74. Išsamiau apie tai žr.: E. Rimša, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų antspaudai*, p. 39–40; R. Ragauskienė, *Tłoki pieczętnie szlachty Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI w.* (na podstawie Metryki Litewskiej). Materiały do archeologii prawa, *Сфрагістичний щорічник*, вып. 1, Київ, 2011, s. 349–351.

³³ E. Rimša, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų antspaudai*, p. 38. Plg. R. Ragauskienė, *Tłoki pieczętnie szlachty*, s. 344.

³⁴ *Статут Велико́го Кня́жества Литовского 1529 года*, с. 121, 208 (XII, 8). Plg. I. Valikonytė, S. Lazutka, E. Gudavičius, *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529)*, p. 245 (XII, 8); J. Lappo, *1588 metų Lietuvos Statutas*, p. 469–470 (XIII, 6).

Bajorų ir miestiečių aktų bei raštų antspaudavimas paveldėtu tėvo, vyro, kartais motinos ar kito giminaičio spaudu ar signetu dažniau minimas iki XVI a. vidurio. Štai 1499 m. Barbora Bogumilaitė žemes, buvusias Vilniaus mieste, užrašė Pranciškonų vienuolynui ir šalia miesto vaito antspaudo prikabino savo velionio tėvo Bogumilo Derškovičiaus antspaudą (*sigillum paternale nostrum Bohumili, pie memoriae, cum sigillo domini Jachno advocati Vilnensis praesentibus sunt subappensa*)³⁵. Mirus Mykolui Grigorevičiaus, jo našlė Feda kartu su sūnumis 1507 m. pardavė Vilniaus magistratui valdą ir tai patvirtino velionio antspaudu (*i piezati iesmo nieboszczykowu otca naszoho pana Michajłowu przyložyli*)³⁶. Dar dažniau apie paveldėtus spaudus ir signetus sužinome ne iš aktų koroboracijų, o iš pačių antspaudų legendų ir kitų įrašų, jei jie nebuvo naujo savininko pakeisti (perraižyti). Pavyzdžiui, Vitebsko vaito Fedoro Grigorevičiaus Krupičiaus signete, kuriuo jis apie 1510–1517 m. antspaudavo laiškus Rygos magistratui, randame virš tarčės formos skydo dviem eilutėmis įrašytą Grigoro vardą: ГРІГ(О)РЕБІ. Jis rodo, kad nedidelis privatus vaito signetas kadaise priklausė jo tėvui ir buvo pagamintas greičiausiai dar XV a.³⁷ K. Jablonskis pagal Gulbės herbą ir inicialus P ir I nustatė, kad Abraomo Kulviečio motina Elžbieta Jodotaitė Kulvietienė 1545 m. laišką Prūsijos hercogui užantspaudavo ne savo, o velionio vyro Petro Jonaičio Kulviečio signetu³⁸.

Galima pagrįstai teigti, kad XVI a. mūsų regione kilmingos ištekėjusios moterys ir našlės naudojo ne vyrų, o savo spaudus ir signetus³⁹. 1554 m.

³⁵ Šiuo metu antspaudas dingęs, dar buvo XVIII a. (1387–1764 m. Vilniaus miesto privilegijų ir kitų aktų kopijų knyga, *LMAVB*, f. 78–24, p. 23–25).

³⁶ Ten pat, p. 156. Plg. E. Rimša, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų antspaudai*, p. 638; O. Однороженко, Руська гербова печатка, с. 55–56 (koroboracijoje minimas prispaustas motinos antspaudas).

³⁷ E. Rimša, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų antspaudai*, p. 667.

³⁸ K. Jablonskis, *Lietuvių kultūra ir jos veikėjai*, sudarė V. Merkys, red. J. Jurginis, Vilnius, 1973, p. 59–60.

³⁹ 1503 m. kunigaikštienė Marija Verejska, Andriaus Paleologo duktė, po vyro Vasilijaus Michailovičiaus mirties žemės dovanojimo aktą antspaudavo savo spaudu su dvigalviu ereliu (*AGAD*, Tzw. ML, dz. IV, B. nr 24, k. 28), 1543 m. jos duktė Sofija, mirus vyrui Albertui Goštautui, namo užrašymo aktą Vilniuje patvirtino savo signetu (*VUB*, f. 4, A–323, Nr. 18400). 1517 m. Ona Iliničaitė, tebesant gyvam vyrui Mikalojui Zenovičiui, savo testamentą patvirtino asmeniniu antspaudu (*AGAD*, perg. 7476). 1539 m. Agnieška Jonušaitė su vyru Matijošumi Vaitiekovičiumi bei sūnumi Mikalojumi pardavė savo tėvo-

Ona Ščasnaitė Sebastijonienė Vilniaus vaivados teismui net pareiškė, kad jei ji būtų išdavusi žemių pardavimo aktą, jį būtų antspaudavusi savo, o ne vyro spaudu⁴⁰. Aišku, gana daug smulkiosios bajorijos atstovių, o ką jau kalbėti apie miestietes⁴¹, savo signetų neturėjo ir kartais dokumentus antspauduodavo paveldėtais velionių vyrų signetais. Kitaip paveldėtus spaudus traktavo K. Jablonskis. Jis, pasinaudojęs vienos 1541 m. teismo bylos informacija, manė, kad Lietuvos moterys savo antspaudavimo priemonių neturėjo ir dažniausiai, ypač našlės, naudojo vyrų spaudus ir signetus. Taip jis aiškino ir minėtą Elžbietos Kulvietienės atvejį, kai ši laišką užantspaudavo velionio vyro signetu⁴². Bet jei įsigilinsime į visą 1541 m. teismo bylos eigą dėl spaudų naudojimo, o ne tik į tą dalį, kurią gvildeno garbusis istorikas, išvysime visai kitą vaizdą. Byloje rašoma, kad Bogdana Steckevičienė ir Ona Skorutienė Sapiegaitės, bylinėdamosi su Palenkės vaivada broliu Ivanu Sapiega ir sūnėnais dėl motinos Fiodoros Druckos Sokolinskos (1522 08 31 d. buvo mirusi) 1519 m. broliams užrašytų valdų⁴³, pareiškė, kad motinos akte tvirtinama, jog ji prispaudė savo antspaudą, bet iš tikro tai buvęs jų tėvo antspaudas, kuris neturįs jokios galios, nes tuomet jis jau buvo miręs (tėvas Bogdanas Sapiega † po 1512 m. – E. R.). Atsakydamas brolis nurodė, kad seniau žmonos pagal paprotį savo spaudų neturėjo ir

niņį dvarą ir pirmoji prikabino antspaudą su sutrumpintai įrašytu vardu virš skydo: ЯГНЕ, tai yra *Ягнеишка*, toliau antspaudą prikabino vyras ir kviesti antspaudininkai (*LMAVB*, f. 4–28). 1559 m. Matvejus Bogdanovičius Oginskis su žmona Kotryna Ivanovna Jurlaitė užstatė dvarą ir davė aktą su savo antspaudais: pirmas prispaustas Oginskio, antras – jo žmonos Jurlaitės antspaudas (*LVIA*, f. 716, ap. 2, b. 132, l. 218^v). Kelias dešimtis XVI a. moterų, kilusių iš dalinių kunigaikščių, antspaudų piešinių su giminės heraldika ir jas reprezentuojančiomis legendomis paskelbė O. Odnorozhenko (O. Однороженко, *Руські королівські, господарські та князівські печатки XIII–XVI ст.*, Харків, 2009, № 98, 107, 147, 155, 166, 167, 188, 189, 194, 198, 199, 211, 250, 294, 302–313, 336, 337, 339, 340, 352, 393, 493, 590, 601, 681; *Руська гербова печатка*, c. 35–36).

⁴⁰ Iš 1554 08 03 Povilo Sebastijonovičiaus ir brolienės Onos bylos, *Lietuvos Metrika*, kn. 246, l. 302. Lietuvos Metrikos originalas saugomas Maskvoje (*РГАДА*, ф. 389). Naudojomės mikrofilmu, esančiu *LVIA*.

⁴¹ E. Rimša, Kauno miestiečių ir atvykėlių vokiečių antspaudai (1479–1655 m.), *Kauno istorijos metraštis*, t. 9, Kaunas, 2008, p. 23, 33.

⁴² K. Jablonskis, *Istorija ir jos šaltiniai*, p. 264; K. Jablonskis, *Lietuvių kultūra ir jos veikėjai*, p. 60.

⁴³ M. Michalewiczowa, Sapiega Bohdan h. Lis, *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIV/4, Wrocław, Warszawa, Kraków, 1993, zes. 143, s. 591–593.

antspaudavo savo vyrų spaudais net po jų mirties⁴⁴. Iš bylos medžiagos visai aišku, kad Sapiegų motina, tvirtindama valdų užrašymus sūnums, niekuo neišsiskyrė iš kitų. Ji savo spaudo neturėjo ir tuos užrašymus antspaudavo paveldėtu velionio vyro spaudu ar signetu.

MOTERYS IR JŲ VYRŲ SPAUDAI. Vis dėlto gali būti, kad ir vaivados I. Sapiegos teiginys, kurį perėmė K. Jablonskis, nėra visai iš piršto laužtas, ypač rusėniškoje stačiatikių aplinkoje. 1482 m. kunigaikščio Soltano Vasiljevičiaus Zbaražskio dukterys – Marija, kunigaikščio Jurijaus Michailovičiaus žmona, ir kunigaikštytė Ona (Anna) – patvirtino pusbroliui Michailui Vasiljevičiui Zbaražskiiui jo iš seno po brolių dalybų valdomas žemes. Surašant aktą, dalyvavo net 6 asmenys, beveik visi – kunigaikščiai. Be kvieštų antspaudininkų (ne visi antspaudus prikabino), kunigaikštienė Marija aktą sutvirtino savo vyro Jurijaus Michailovičiaus antspaudu, o kunigaikštytė Ona – savo vyro kunigaikščio Ivano Lukomskio antspaudu (*я книгини Марья а я и печать есми мужа своего... приложила, а я княжна Анна я печать есми мужа своего... приложила князя Иванову Лукомьского*)⁴⁵. Nors apie šias Zbaražskas ir jų šeimas žinių labai nedaug, didelė tikimybė, kad 1482 m. jų vyrai šiame procese nedalyvavo, bent jų nėra tarp akto liudytojų. Onos vyras Ivanas Lukomskis greičiausiai bus tas pats asmuo, kuris beveik prieš dešimtmetį išsikėlė į Maskvą⁴⁶. Matyt, dėl to ji save visur titulavo kunigaikštyste. Be to, abiejų seserų vyrai turėjo būti gyvi, nes akto koroboracijoje nenurodoma, kaip paprastai būna, kad jos naudojasi velionių vyrų (būtų paveldėtais) spaudais. Tai leidžia manyti, kad bent XV a. antroje pusėje daugiakultūreje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje

⁴⁴ 1541 m. teisme Sapiegaitės broliui pareiškė: „...и жъ въ записехъ тыхъ стоить, и жъ бы матка ихъ печать свою къ нимъ приложила, а тогда печать у записовъ тыхъ ни матки але отца нашего, котораго въ томъ часъ въ животе уже не было, и печать его мощы жадной уже не мела.“ Brolis į tai atsakė: „было де перво то въ обычае, что жоны печатей своихъ не мевали, але мужовъ своихъ печатями за живота и по животе ихъ печатовали“ (*Sapiehowie. Materjaly historyczno-genealogiczne i majatkowe*, t. 1, Petersburg, 1890, s. 267).

⁴⁵ [1482] 07 30, indiktas 15, Vilnius. Valdų patvirtinimas. Iš 6 prie akto prikabinutų antspaudų 2, 3 ir 5 visai sunykę. Prastai matyti ir pirmasis kunigaikštienės Marijos vyro Jurijaus Michailovičiaus antspaudas, kuriame pavaizduota linijinė figūra primena medį su kryželiu viršuje (*AGAD*, perg. 7380).

⁴⁶ J. Wolff, *Kniazowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku*, Warszawa, 1895, s. 214, 606.

dalis moterų savo spaudų galėjo neturėti ne dėl kokių nors buitinių ar finansinių nepriteklių, o kaip 1541 m. teigė Sapiega, dėl vietos papročių.

VIENAS ANTSPAUDAS UŽ KELIS AR NET VISUS SANDORIO DALYVIUS. IŠ XVII a. pradžios yra išlikę aktų, kuriuos antspaudavo keli asmenys už kelias dešimtis savo giminaičių. Čia paminėsime vieną žemių, mainomų su Trakų pakamariu kunigaikščiu Bogdanu Oginskiu ir kitais, rejestrą, kurį 1608 m. surašė ir kitai šaliai pateikė Vaiguvo lauko Germaniškių ir Ginteikiškių valdų 28 savininkai: Motiejus Janovičius Dautartovičiaus Germanovičio, Sebastijonas ir Petras Kasparovičiai Dautartovičio, Jonas, Jokūbas ir Motiejus Grigorevičiai Dautartovičiaus Germanovičio, Valentinas Janovičius Sebutis, Petras Grigorevičius Sebutis, Martynas Chojnackis su žmona Julijona, Martyno Griškovičiaus Germanovičio dukterimi, Kotryna, Griškos Germanovičiaus duktė, Vaitiekaus Žerebilo žmona, Juras ir Motiejus Janovičiai Germanovičio, Marina, Mikalojaus Germanovičiaus duktė, Kristina, Elžbieta ir Regina, Valentino Germanovičiaus dukters, Sebastijonas Laurinovičius Germanovičio, Benediktas ir Mikalojus Petrovičiai Šliachtovičio, Serafnas Tomaševičius Šliachtovičio, Baltramiejus, Benediktas ir Mykolas Janovičiai Germanovičio, Ona, Jono Germanovičiaus duktė, Sofija, Jono Korkozos Sebutovičiaus duktė, Feliksas ir Jonas Jurevičiai Mikalojevičiaus Germanovičio. Šį rejestrą davė su savo antspaudais ir parašais tų, kurie mokėjo rašyti (*под нашими печатми и с подписом рукъ наших, котория есмо писати умели*), ir su parašais bei antspaudais Kauno pavieto žemininkų: pono Lenarto Greževičiaus, pono Iljos Vainilovičiaus ir Kauno pavieto vaznio pono Jono Seibučio⁴⁷.

Rejestro pabaigoje trimis eilėmis prispausta 30 antspaudų ir dar vienam paruošta vieta ketvirtoje eilėje⁴⁸. Vadinasi, antspaudų skaičius reprezentuoja 28 rejestro davėjus ir 3 kviestus antspaudininkus. Jei iš

⁴⁷ Germaniškių ir Ginteikiškių valdų savininkai ir kviesti antspaudininkai įrašyti į mainų nedatuotą rejestrą, *LVIIA*, f. 1177, ap. 1, b. 224, l. 48. Išliko ir kunigaikščio Oginskio Germaniškių ir Ginteikiškių valdų savininkams duotas nedatuotas mainomų žemių rejestras (ten pat, l. 44–46). Abu šie rejestrai buvo priedas prie žemių dalybų akto, kurį 1608 06 27 Vaiguvoje tiems patiems Germaniškių ir Ginteikiškių valdų ponams išdavė kunigaikštis Oginskis ir kiti mainuose dalyvavę asmenys (ten pat, l. 36–38). Taigi visi trys dokumentai bus atsiradę tuo pačiu metu, juolab kad ir visuose trijuose dokumentuose nurodomi tie patys antspaudininkai.

⁴⁸ Ten pat, l. 50.

sąrašo išbrauksime kitų herbų Valentiną ir Petrą Seibučius, Martyną Chojnackį ir tris antspaudininkus⁴⁹, visi kiti 24 antspaudai turi vietinės kilmės linijinę figūrą – svastiką, atspausdintą trimis signetais. Vienu signetu su inicialais S K, turbūt priklausiusiu antrajam rejestro davėjui Sebastijonui Kasparovičiui Dautartovičio, buvo prispausta 11 antspaudų (pirmoje eilėje – 1–3, antroje – 1, 4–7, trečioje – 2–4). Kitu signetu, su inicialais S I, prispausti 9 antspaudai (antroje eilėje – 2, 3, 8–10, trečioje – 1, 5–7). Galimas daiktas, kad jis priklausė priešpaskutiniam rejestro davėjui Feliksui (lenk. *Szczasny*) Jurevičiui Mikalojevičiaus Germanovičio. Trečiuoju signetu su neaiškiais inicialais buvo prispausti 4 antspaudai (pirmoje eilėje – 4–6, 10). Pagal raidžių fragmentus virš herbo skydo jis galėtų būti šešto pagal eilę rejestro davėjo Motiejaus Grigorevičiaus Dautartovičiaus Germanovičio. Po antspaudais tik 4 parašai: Valentino ir Jono Seibučių, Iljos Grigorevičiaus Vainilovičiaus ir Lenarto Mikalojevičiaus Greževičiaus.

1. Germanovičių antspaudai 1608 m. žemių mainų akte

⁴⁹ Pažymėsime, kad už visus tris Seibučius ir už Ilją Vainilovičių, nors visi jie turėjo savo signetus, buvo prispaustas tas pats antspaudas su Ravos herbu ir inicialais I S S. Jis priklausė Kauno pavieto vazniui Jonui Steponovičiui Seibučiui. Štai Valentinas Seibutis vienu signetu su Ravos herbu antspaudavo 1605 m. (*LVI A*, f. 716, ap. 2, b. 136, l. 259v), kitu – 1609 m. (*LVI A*, f. 1177, ap. 1, b. 224, l. 31v), Ilja Vainilovičius 1585 m. vienu (ten pat, b. 189, l. 25, 29), 1599–1601 m. – kitu (ten pat, b. 224, l. 2, 10; b. 229, l. 61). Abu signetai su lietuviška linijine figūra, primenančia į apačią nukreiptą strėlę su raide M viršuje vietoj plunksnos.

Tad turime būrį smulkių bajorų, kurie gyveno nedidelėje teritorijoje, turėjo nedidelių išsimėčiusių valdų ir kartu sudarinėdavo sandorius. Šiuo atveju posakis „davėme rejestrą su mūsų antspaudais“ tėra trafaretinė frazė, nes už daugelį šio klanų akte išvardintų atstovų antspaudus dėjo tik trys koroboracijoje nenurodyti giminaičiai. Visi kiti Germanovičiai turbūt neturėjo signetų. Pažymėsime, kad XVII a. pirmojoje pusėje pasitaiko ir paprastų pardavimo aktų, kai vienas asmuo prispaudžia savo signetą už kelis kitus ar net visus sandorio dalyvius, nors tokių aktų koroboracijose tradiciškai rašoma apie akto davėjo ir kviestų antspaudininkų prispaustus antspaudus⁵⁰.

APVERSTAS ANTSPAUDAS. Kartais svetimas antspaudas buvo parodomas kitomis priemonėmis. 1611 m. Žemaitijos žemininkai Jonas Skorulskis, Stanislovas Kopanskis ir Augustinas Sungaila surašė skolos atidėjimo raštą ir jį patvirtino savo antspaudais bei parašais, taip pat kviestų liudytojų antspaudais ir parašais: Žemaitijos raštininko Grigaliaus Voiniato, pono Jono Kerdejaus ir pono Baltramiejaus Augustinovičiaus⁵¹. Raštą pasirašė visi šeši išvardinti asmenys, tiek pat prispausta ir antspaudų, tačiau Grigaliaus Voiniato – du kartus. Jis ketvirtą antspaudą prispaudė už save, o šeštą – už Baltramiejų Augustinovičių. Bet kad tai parodytų, antspaudą prispaudė žemyn galva. Panašiai Grigalius pasielgė ir kitame keliais mėnesiais anksčiau surašytame panašaus turinio skolos atidėjimo rašte, kai prispaudė apverstą antspaudą už raštą pasirašiusį Stanislovą Motovičių⁵². Nėra abejonės, kad abu raštus pasirašę kviesti antspaudininkai dalyvavo, bet aiškiai neturėjo ar su savimi neturėjo spaudų. XVI a.

⁵⁰ Pvz., 1627 m. tas pats signetas buvo prispaustas žemių pardavimo akte už dokumento sudarytojus Minsko vaivadijos žemininkus Paulių ir Joną Olisejevičius Požeriskius bei už kviestus antspaudininkus Kristupą Čaplinskį, Andrių Požeriskį ir, matyt, Aleksiejų Požeriskį, apie kurį žinome tik iš parašo (*LVIA*, f. 716, ap. 2, b. 90, l. 195). Būtinai pažymėti, kad šiuo atveju Požeriskiai antspaudavo paveldėtu XVI a. signetu. Įdomiausia, kad ir jų pirmtakas Minsko pavieto žemininkas Ivanas Michailovičius, perduodamas savo broliui Olisejui (Požeriskių tėvui) Požeriskių dvarą, jį prispaudė 4 kartus už save ir už tris kviestus antspaudininkus (ten pat, l. 90). Signetas turbūt buvo iš brangios medžiagos, jei jis tapo iš kartos į kartą perduodama šeimos relikvija. Paskutinį kartą mums žinomuose Požeriskių dokumentuose juo antspauduota 1645 m. (ten pat, l. 217).

⁵¹ 1611 11 19, Tytuvėnai. Skolos atidėjimo raštas su 6 antspaudais, *LVIA*, f. 1238, ap. 1, b. C-3, l. 8.

⁵² 1611 06 06, Raseiniai. Skolos atidėjimo raštas su 6 antspaudais (ketvirtas nespauštas), ten pat, l. 5.

pabaigoje – XVII a. pirmojoje pusėje apverstas žemyn galva ar ant šono paguldintas antspaudas rodė, kad jis prispaustas už kitą asmenį, kuris tuo metu neturėjo spaudos⁵³. Vėliau taip darydavo net miestų institucijos⁵⁴.

ANTSPAUDŲ IMITACIJA. Minėjome kelias dešimtis Germanovičių, už kuriuos svastika antspaudavo trys jų klanų atstovai. Čia nurodysime dar vieną Žemaitijos žemės Vilkijos valsčiaus Piepalių lauko prie Nevėžio smulkių bajorų grupę ir jų neįtikėtinais antspauduotą aktą. 1611 m. po ilgų teisminių ginčų su savo giminaičiais ir kaimynais dėl užpuolimų ir kitų žemės skriaudų 36 piepališkiei nutarė susitaikyti. Tai buvo Adomas Petrovičius, Jonas ir Baltramiejus Šimkovičiai, Andrius Fronckovičius, Andrius ir Jonas Jeronimovičiai, Barbora Stanislovaitė, Juro Roščevskio žmona, Kristina Baltramiejūtė Razmusienė, Darata Juraitė, Stepono Šimovičiaus žmona, iš Montautų giminės – Ezopas Augustinovičius Roščevskis, Albertas, Urbonas ir Augustinas Grigorevičiai, Laurynas ir Stanislovas Šimovičiai, Mikalojus Baltramiejevičius, Lucė Grigaitė Stanisloviene, Jonas ir Motiejus Valentinovičiai, Povilas ir Ezopas Krištopovičiai, Povilas ir Albertas Petrovičiai, Lucė Juraitė Ščasnienė, Tomas ir Jonas Grigorevičiai, Ezopas Jurevičius, Sofija Martinaitė Ezo-pienė iš Jono giminės, Urbonas Mikalojevičius, Grigalius Bernatovičius, Mikalojus Andrejevičius, Mikalojus ir Laurynas Vaitiekovičiai, Steponas Chščonovičius, Melchioras Stefanovičius ir Lukošius Gričina. Toliau išvardinta dar per 20 to paties Vilkijos valsčiaus žemininkų, su kuriais iki tol bylinėjosi. Būtent jiems buvo duotas šis susitaikymo aktas su akto davėjų antspaudais ir parašais tų, kurie mokėjo rašyti (*под печатми нашими и с подписом рук наших, которые писати умели*)⁵⁵.

⁵³ Nuo XVI a. pabaigos dažnai šiuo metodu naudojosi vazonai, kurie, vadovaudamiesi 1588 m. Statutu, atliktą darbą turėjo įforminti raštais su savo ir dviejų kviestų liudininkų antspaudais (J. Lappo, *1588 metų Lietuvos Statutas*, p. 176 (IV, 9)). Štai 1593 08 29 Pinsko vazono Matvejaus Semionovičiaus Šolomickio rašte buvo prispausti trys antspaudai. Be vazono, du kitus prispaudė kviestas liudininkas ponas Povilas Eismantas, pirma už save, o po to antspaudą žemyn galva prispaudė už kitą liudininką poną Adamą Šaigurą (*LVA*, f. 599, ap. 1, b. 266, l. 162).

⁵⁴ 1747 ir 1748 m. Žyrovicų magistratas savo aktus antspaudavo (žemyn galva) prieš šimtą metų gyvenusio Gabriėliaus Kierlos spaudu (E. Rimša, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų antspaudai*, p. 692).

⁵⁵ 1611 10 18, Piepaliai. Taikos susitarimas su 23 tariamais antspaudais, *LVA*, f. 1195, ap. 1, b. 56, l. 1.

2. Vadinamieji antspaudai 1611 m. Piepališkių akte

Po aktu trimis eilėmis prispausti 23 vadinamieji antspaudai (8, 8, 7), maždaug 15 mm skersmens. Prie jų iš 36 įvardytų asmenų pasirašė tik Lukošius Gričina ir Ezopas, atrodo, Augustinovičiaus. Tuose antspauduose vaizduojamos kelios sukryžiuotos linijos, jokių inicialų ar kitų asmenų nurodančių ženklų. Tai tėra antspaudo imitacija, apie heraldiką čia net neverta kalbėti. Galimas daktas, kad vienas iš tų 36 „ponų“ išsiraižė medinį spaudą ir jį prispaudė už visus ginčo dalyvius, kurių dauguma galėjo būti giminaičiai. Įdomiausia, kad viena šios taikos dalyvė Žemaitijos žemininkė Barbora, Juro Roščevskio žmona, po 8 metų dovanodama Piepaliuose sūnui Povilui žemę, savo užrašymą vėl sutvirtino panašios išvaizdos kelių susikryžiuotųjų linijų antspaudu. Tokius pat antspaudus prispaudė ir šalia pasirašė trys kviesti antspaudininkai⁵⁶. Pažymėsime, kad panašių „antspaudų“ buvo ne tik Žemaitijoje, bet ir kitose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse⁵⁷.

MONETA VIETOJ ANTSPAUDO. Vilkijos valsčiaus kilmingieji antspauduodavo ir kitais neįprastais būdais. Štai 1608 m. Žemaitijos žemininkas Jonas Martinovičius Gedgaudas pardavė savo broliams Kasparui ir Jokūbui

⁵⁶ 1619 06 03, Piepaliai. Žemės dovanojimo aktas su 4 tariamais antspaudais, *LVIA*, f. 716, ap. 2, b. 74, l. 20. Pasirašė kviesti antspaudininkai: Mikalojus Montautas, Jonas Godvoiša, Juozapas Kilčevskis.

⁵⁷ 1638 m. Minsko vaivadijos vaznys Jonas Polianskis ir du jo kviesti liudininkai ponai Jonas Petrovičius bei Mikalojus Jankovskis prie rašto prispaudė vienodus „antspaudus“ su keliomis sukryžiuotomis linijomis (*LVIA*, f. 1177, ap. 1, b. 2692, l. 60). 1639 m. Ivanas, Timofejus ir Ezopas Filipovičiai Volkai įgaliojo tėvą Filipą Volką dalyvauti jų bylos nagrinėjime Minske ir išdavė įgaliojimą neva su jų antspaudais ir parašais bei trijų liudininkų antspaudais. Išliko prispausti 5 vadinamieji antspaudai su keliomis įrežtomis sukryžiuotomis linijomis. Prie jų pasirašė visi trys Volkai ir du iš trijų kviestų antspaudininkų – Jonas Volkas ir Mikalojus Milodavskis (ten pat, l. 61).

žemę Piepaliuose ir davė jiems aktą su savo antspaudu (*под печатью своего властною*) bei su parašais ir antspaudais kviestų antspaudininkų – Žemaitijos vazonio Petro Monkevičiaus, Juozapo (Gaižaičio?) ir Juozapo Monkevičiaus. Prie pardavimo akto buvo prispausti tarsi 4 antspaudai, trys kviestų liudininkų (visi pasirašė), o pirmasis antspaudas – akto davėjo⁵⁸. Bet jo vietoje randame ne antspaudą, o išpaustą Zigmanto Vazos monetą – šilingo aversą, tiksliau, jo centrinę dalį be legendos⁵⁹. Kitas Vilkijos valsčiaus Kampių lauko žemininkas Valentinas Janovičius taip pat pardavė žemės Adomui Baltramiejovičiui ir 1620 m. išdavė pardavimo aktą su savo antspaudu (*под моею печатью*) ir su kviestų liudininkų Žemaitijos žemininkų Motiejaus Potockio, Mikalojaus Užumekio ir Adomo Jurevičiaus antspaudais ir parašais. Prie pardavimo akto išliko prispausti jo davėjo ir trijų pasirašiusiųjų liudininkų „antspaudai“⁶⁰. Visi jie atspausiti Zigmanto Vazos moneta – 1620 m. dvidenario aversu, tiksliau, jo centrine dalimi be legendos⁶¹.

3. 1620 m. žemės pardavimo aktas antspauduotas monetomis

⁵⁸ 1608 11 03, Piepaliai. Žemės pardavimo aktas su 4 antspaudais, LVIA, f. 716, ap. 2, b. 71, l. 69. Pažymėsime, kad be akto davėjo monetos, antras ir ketvirtas antspaudai priklausė Petriui Monkevičiui, trečias – neaiškus, prispaustas žemyn galva.

⁵⁹ S. Sajauskas, D. Kaubrys, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės numizmatika*, d. 2, Kaunas, 2006, p. 136. Plg. T. Kałkowski, *Tysiąc lat monety polskiej*, wyd. drugie powiększone, Kraków, 1974, s. 194.

⁶⁰ 1620 07 01, Kampiai. Žemės pardavimo aktas su 4 vadinamaisiais antspaudais, VUB, f. 5, B–3, Nr. 634.

⁶¹ S. Sajauskas, D. Kaubrys, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės numizmatika*, p. 135.

Panašiai pasielgė ir Kauno pavieto žemininkas Bernatas Mikalojevičius Bivilevičius. Jis 1640 m. surašė testamentą ir patvirtino jį savo asmeniniu antspaudu (*pod własną moią pieczęcią*) bei kviestų liudininkų – Kauno pavieto žemininkų ponų Simono, Baltramiejaus ir Andriaus Bivilevičių antspaudais ir parašais (yra Simono ir Baltramiejaus parašai)⁶². Iš tikro po testamentu vietoj Bivilevičių antspaudų prispaustos monetos, primenančios Zigmanto Vazos Silezijos kaldintų trijų kreicerių reversą (neryškiai atsispaudusi centrinė dalis)⁶³. Nevengė monetų ir kitų Didžiosios Kunigaikštystės regionų antspaudininkai. Štai 1621 m. Gardine Povilas Rogovskis su žmona Marina davė ponui Jonui Vladislovui Isaikovskiui raštą dėl valdų ribų ir prašė gerų žmonių – pono Jono Dachnovičiaus ir pono Jono Rogovskio – parašų. Jie ne tik pasirašė, bet ir prispaudė antspaudus: Jonas Dochnovskis – aštuoniabriaunį signetą su herbu, o Jonas Rogovskis – monetą, 1620 m. dvidenarį aversą⁶⁴. XVII a. monetomis antspauduotų aktų ir kitų raštų yra daug daugiau. Tiesa, dalis jų tikriausiai suklastoti⁶⁵, bet tai jau būtų kito tyrimo tema.

Apibendrinant tai, kas buvo pasakyta apie privačių dokumentų antspaudavimą, galima teigti, kad dauguma M. Haisigo nurodytų svetimo antspaudo panaudojimo atvejų viduramžių Lenkijoje tinka ir ankstyvųjų naujųjų laikų Lietuvai. Kai akto davėjas neturi spaudo, už jį antspauduoja

⁶² 1640 03 24, Bivilevičiai. Testamentas su 4 vadinamaisiais antspaudais, *LVIA*, f. 716, ap. 2, b. 116, l. 28–29. Toliau nurodoma, kad testamentas 1640 06 15 buvo įrašytas į žemės teismo aktų knygą.

⁶³ T. Kałkowski, *Tysiąc lat monety polskiej*, s. 229.

⁶⁴ 1621 05 14, Gardinas. Raštas dėl žemių ribų su antspaudu ir moneta, *AGAD*, AR, dz. XVIII, sygn. 313, s. 13.

⁶⁵ 1623 06 14, Raseiniai. Išrašas iš Žemaitijos žemės teismo knygos, esant teisėju Jonui Mlečkai, pateisėju Petriui Adamkovičiui ir raštininku Jonui Stankevičiui. Išduotas su teisėjo ir pateisėjo pareigybiniais antspaudais (*pod печатми нашими владовыми*) ir raštininko J. Stankevičiaus parašu (*LVIA*, f. 716, ap. 2, b. 83, l. 399–400), bet vietoj antspaudų prispaustos dvi monetos, atrodo, pusantruko reversas ir aversas (S. Sajauskas, D. Kaubrys, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės numizmatika*, p. 186–191). 1623 m. iš tikrųjų minėti asmenys ėjo nurodytas pareigas, žinomi ir teisėjo J. Mlečkos 1621–1629 m. (*VUB*, f. 5, B–3, Nr. 635; *LVIA*, f. 716, ap. 2, b. 72, l. 44, 47) bei pateisėjo P. Adamkovičiaus 1623 m. (*LVIA*, f. 716, ap. 2, b. 16, l. 31, 33, 36^v) antspaudai. Įdomu tai, kad 1631 06 20 Raseiniuose išduotas Onai Develtovskienei šaukimas į Lietuvos Tribunalą buvo pasirašytas to paties ilgamečio raštininko J. Stankevičiaus, bet antspauduotas ne Žemaitijos žemės antspaudu, kaip reikalavo teisė, o kažkuria Gdansko moneta: ovaliame skyde matyti kryžiai, šiek tiek karūna ir skydą laikantys liūtai (ten pat, b. 135, l. 134).

kitas paprašytas asmuo arba tik kviesti liudininkai, o antspauduojama paveldėtu iš tėvo ar kito giminaičio, pasiskolintu iš tos pačios herbines giminės atstovo spaudu ir pan. Naujaisiais laikais Lietuvos dokumentų koroboracijose vartotas ne tik paprastas ir aiškus posakis „neturėjome spaudo“, bet ir subtilesni – „tuomet neturėjome spaudo“, „su savimi neturėjome spaudo“ arba „tuomet su savimi neturėjome spaudo“ – posakiai, kurie gali reikšti ir tikrą padėtį, ir raštininkų panaudotą trafaretinę formulę. Tikėtina, kad vėlyvųjų viduramžių pabaigoje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės stačiatikiškoje aplinkoje moterys ir našlės savų spaudų neturėjo dėl vietos papročių ir prirėkus naudojo vyrų spaudus ir signetus. Nuo XVI a. vidurio privačiuose aktuose ėmus plisti parašams (tai turėjo skatinti 1566 ir 1588 m. Lietuvos Statutų teisinės normos), antspaudų reikšmė ėmė sparčiai mažėti. Nors jie neišnyko, dokumentų koroboracijų įrašai pamažu ėmė tolti nuo tikrovės. Standartiškai toliau kartota apie prispaustus dokumentų davėjų ir liudininkų antspaudus, bet jų vietoje, ypač žemesnių socialinių sluoksnių aktuose, buvo galima rasti neįtikėtinų dalykų, kurių iki šiol niekas iš rašiusiųjų nepaminėjo. Vienur keli asmenys prispausdavo antspaudus už kelias dešimtis giminaičių, kitur vienu spaudu ar signetu prispausdavo antspaudus ir už dokumentų davėjus, ir už liudininkus. Kartais už kitą asmenį prispaustas antspaudas, norint šį veiksmažodį parodyti, buvo apverčiamas žemyn galva. XVII a. pradžioje atsirado net antspaudų imitacijų (kelios įrėžtos sukryžiuotos linijos antspaude, be inicialų), kuriomis tvirtinti įvairūs aktai, kitą kartą vietoje antspaudų spausintos apyvartoje buvusios monetos. Antspaudas, kadaise buvęs vienintelis ir svarbiausias dokumento tikrumo garantas, XVI a. pabaigoje ėmė prarasti turėtą reikšmę, o tai, kaip jis kartais atrodydavo XVII a. pirmojoje pusėje, verčia tyrinėtoją stebėtis.

PUBLIKUOTI ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Istorijos archyvas: XVI amžiaus inventoriai, surinko K. Jablonskis, Kaunas, 1934.

LAPPO J. *1588 metų Lietuvos Statutas*, t. 2, Kaunas, 1938.

Statut litewski drugiej redakcyi (1566), *Pomniki prawa litewskiego z XVI wieku* (Archiwum komisji prawniczej, t. 7), wyd. F. Piekosiński, Kraków, 1900.

VALIKONYTĖ I., LAZUTKA S., GUDAVIČIUS E. *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529)*, Vilnius, 2001.

Акты, издаваемые Виленскою археографическою коммиссиею, т. 6, Вильна, 1872.

Статут Великого Княжества Литовского 1529 года, под ред. К. Яблонска, Минск, 1960.

BRESSLAU H. *Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italice*, Bd. 1, Leipzig, 1889.

EWALD W. *Siegelkunde*, München, Berlin, 1914.

JABLONSKIS K. *Istorija ir jos šaltiniai*, sudarė ir spaudai paruošė V. Merkys, Vilnius, 1979.

JABLONSKIS K. *Lietuvių kultūra ir jos veikėjai*, sudarė V. Merkys, red. J. Jurginis, Vilnius, 1973.

KALKOWSKI T. *Tysiąc lat monety polskiej*, wyd. drugie powiększone, Kraków, 1974.

KITTEL E. *Siegel*, Braunschweig, 1970.

LAUCEVIČIUS E. *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a.*, Vilnius, 1967.

Lietuvių pavardžių žodynas, t. 2, ats. red. A. Vanagas, Vilnius, 1989.

MICHALEWICZOWA M. Sapiega Bohdan h. Lis, *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIV/4, Wrocław, Warszawa, Kraków, 1993, zesz. 143, s. 591–593.

PETRAUSKAS R. *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a. Sudėtis – struktūra – valdžia*, Vilnius, 2003.

RAGAUSKIENĖ R. Tloki pieczętnie szlachty Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI w. (na podstawie Metryki Litewskiej). Materiały do archeologii prawa, *Сфрагістичний щорічник*, вып. 1, Київ, 2011, с. 338–358.

REDLICH O. *Die Privaturkunden des Mittelalters*, W. Erben, L. Schmitz-Kallenberg, O. Redlich, *Urkundenlehre* (Handbuch der mittelalterlichen und neueren Geschichte. Abt. 4. Hilfswissenschaften und Altertümer), Th. 3, München und Berlin, 1911.

RIMŠA E. Kauno miestiečių ir atvykėlių vokiečių antspaudai (1479–1655 m.), *Kauno istorijos metraštis*, t. 9, Kaunas, 2008, p. 9–34.

RIMŠA E. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų antspaudai*, Vilnius, 1999.

SAJAUSKAS S., KAUBRYS D. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės numizmatika*, d. 2, Kaunas, 2006.

Sapiehowie. Materiały historyczno-genealogiczne i majątkowe, t. 1, Petersburg, 1890.

SEMKOWICZ W. Braterstwo szlachty polskiej z bojarstwem litewskim w unii horodelskiej 1413 roku, *Polska i Litwa w dziejowym stosunku*, Warszawa, Lublin, Łódź, Kraków, 1914, s. 393–446.

SEMKOWICZ W. O litewskich rodach bojarских zbratanych ze szlachtą polską w Horodle roku 1413, *Litvano-Slavica Posnaniensia. Studia Historica*, t. 3, Poznań, 1989, s. 7–139.

Sfragistyka, oprac. M. Gumowski, M. Haisig, S. Mikucki, red. S. Mikucki, Warszawa, 1960.

Słownik staropolskich nazw osobowych, t. 3, pod red. W. Taszyckiego, Wrocław, Warszawa, Kraków, 1973.

TEŃGOWSKI J. *Rodowód kniaziów Świrskich do końca XVI wieku* (Biblioteka Genealogiczna, t. 9, pod red. M. Górnego), Wrocław, 2011.

Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy, t. 2: *Województwo trockie XIV–XVIII wiek*, pod red. A. Rachuby, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, P. P. Romaniuk, A. Haratym przy współpracy A. Macuka i J. Aniszczanki, Warszawa, 2009.

WOLFF J. *Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku*, Warszawa, 1895.

ОДНОРОЖЕНКО О. Руська гербова печатка. До питання реконструкції руської (української) сфрагістичної та геральдичної термінології XIV–XVIII ст., *Сфрагістичний щорічник*, вып. 1, Київ, 2011, с. 16–105.

ОДНОРОЖЕНКО О. *Руські королівські, господарські та князівські печатки XIII–XVI ст.*, Харків, 2009.

HOW PEOPLE NOT ENTITLED TO THE POSSESSION OF MATRICES SEALED DOCUMENTS

Edmundas Rimša

Summary

The article deals with the issues related to the use of borrowed matrices which have thus far been deprived of attention in Lithuanian historiography. In the late 15th and early 16th century when a document had to be sealed by a person who was not in possession of a matrix it was customary to invite a man with a matrix or witnesses or to use the matrix inherited from one's father or other relative or sometimes even borrow a matrix from a representative of the same heraldic family. In some cases the use of a borrowed matrix or signet in the corroboration of documents was indicated with the clear and simple "no matrix available", in other cases the more subtle "no matrix available at the time", "no matrix available at hand" or "no matrix available at the time at hand" were used. The abovementioned phrased could serve as indicators of both – the real situation or clichés used by the clerks. It is plausible that at the end of the Late Middle Ages in the Orthodox environment of the Grand Duchy of Lithuania married women and widows were not entitled to have matrices and thus in case of need used their husbands' matrices and signets. The increasing use of signatures in private acts that is observable from the mid-16th century (encouraged by the legal norms of the Statutes of Lithuania of 1566 and 1588) reduced the significance of seals. They remained in use but the inscriptions in the corroborations of documents started gradually digressing from reality. Standard phrases repeatedly referred to the seals of document givers and witnesses but in reality most incredible things could be observed at the loci sigilli, especially those in the documents drawn by the representatives of the lower social strata. Several people would seal documents for dozens of their relatives or one seal or signet would be used for both – the givers of the documents and the witnesses. Sometimes in order to indicate that the seal is borrowed it would be imprinted upside-down. The early 17th century witnessed the use of seal imitations (several scribed intersect-

ing lines and no initials) and even coins that were in circulation at that time to seal various papers. The seal that once served as a proof of the authenticity of a document went into decline in the late 16th century and in the early 17th century at times acquired appearances that really puzzled the researcher.

